

Божко О. П.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права та соціально-поведінкових наук
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В ЗАГОЛОВКАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Анотація. У статті проаналізовано синтаксичну природу й функції заголовків, які побудовані за зразком складнопідрядних речень (на матеріалі регіональних інтернет-видань). У статті встановлено, що серед названих конструкцій переважають складнопідрядні означальні речення, а також функціують заголовки, що мають підрядні з'ясувальні й обставинні (зі значенням мети, часу, умови й допусту) частини та зроблено висновок про виключно інформаційну функцію заголовків такого типу.

Ключові слова: заголовок, складнопідрядне речення, складнопідрядне речення з підрядними означальними, з'ясувальними й обставинними (зі значенням мети, часу, умови й допусту) частинами.

Постановка проблеми. Засоби масової комунікації характеризуються «розмаїтим діапазоном функцій, з-поміж яких особливий статус належить тим, що пов'язані з маніпуляцією свідомістю мовців, їхнім психологічним комфортом/дискомфортом, соціальною детермінацією їхньої поведінки тощо» [4, с. 235]. З метою реалізації цих функцій журналісти мають змогу використати неабиякий арсенал мовних засобів усіх рівнів. Але одну з найвагоміших ролей щодо впливу на свідомість реципієнта по праву відведено заголовкові, оскільки саме з назвою публіцистичного тексту мають пряму кореляцію всі рівні його організації: жанрово-тематичний, сюжетно-композиційний, лексико-синтаксичний, образно-стилістичний, ритмічний тощо [1, с. 602].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню різних аспектів заголовкових комплексів присвячено чимало робіт лінгвістів (О. Белінська, В. Вомперський, І. Гальперін, В. Дресслер, І. Завальнюк, А. Загнітко, А. Коваль, Б. Фоміних та інші) і дослідників власне журналістських текстів (А. Євграфова, В. Здоровега, В. Ільченко, О. Калякіна, Н. Карпалюк, Г. Конторчук, О. Кульбабська, І. Остафійчук, С. Потапенко, В. Різун, В. Садівничий, Н. Фіголь, В. Шевченко, Е. Шестакова й інші). Проте заголовки складної синтаксичної структури (на матеріалі сучасних миколаївських інтернет-видань) вчені ще не розглядали як самостійну наукову проблему. Сказане зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Формулювання мети статті. За мету ставимо проаналізувати синтаксичну природу й функції заголовків, які побудовані за зразком складнопідрядних речень (на матеріалі періодичних інтернет-видань міста Миколаєва «НикВести», «Новости-Н», «Микола.NET» за останні півроку). Зазначаємо, що, за відсутності цілком україномовного інтернет-видання на Миколаївщині, використано публіцистичний матеріал, написаний переважно російською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістичний статус заголовка не є остаточно визначеним, тому вчені

включають його до різних стилістичних і синтаксичних рівнів: особливий піджанр, слово, ключові слова, словосполучення, речення, номінативна непередикативна/бездієслівна конструкція й інші. Проте на сьогодні виразними є тенденції до його вивчення як об'єкта лінгвістики тексту, тобто з позицій комунікативно-функційного підходу.

У такому аспекті заголовок тлумачать як рівноправний складник тексту поряд зі вступом, основною частиною, висновком і закінченням [2, с. 111–137]. Це створює підстави не отожднювати заголовок ні зі словом, ні із словосполученням, ні з реченням. Крім того: 1) заголовок є співвідносним із вторинною моделювальною системою, тоді як речення – елемент первинної; 2) речення виражає завершену думку щодо певного об'єкта, а заголовок компресовано позначає зміст цілого твору [3, с. 5].

Другу з цих названих функцій особливо ефективно реалізують заголовки, які сконструйовані за зразком складного речення, що, завдяки поліпередикативності, виражають складні зв'язки між предметами, явищами та подіями дійсності. До того ж, пам'ятаймо: серед читачів завжди є такі, що не ознайомлюються з текстом статті загалом, а приділяють увагу виключно заголовкам. З огляду на це цілком зрозумілим видається активне використання в інтернет-виданнях заголовків-складних речень, адже саме вони мають змогу повно й водночас лаконічно передати зміст актуальних публіцистичних матеріалів, випереджаючи текст, і не потребують від реципієнта переосмислення чи пошуку прихованої інформації.

Предмет нашої статті (складнопідрядні речення в заголовках миколаївських інтернет-видань) зумовлює необхідність дати чітке визначення складнопідрядному реченню як синтаксичній одиниці. Різні аспекти складного речення вивчали мовознавці І. Вихованець, М. Вінтонів, П. Дудик, А. Загнітко, А. Мойсієнко, Р. Христіанінова, С. Шабат, К. Шульжук та багато інших. У термінологічній енциклопедії О. Селіванової «Сучасна лінгвістика» зазначено, що між граматично рівноправними частинами складного речення існує *сурядний зв'язок* (паратаксис), а між нерівноправними – *підрядний* (гіпотаксис) [5, с. 546]. За цією ознакою традиційно й диференціюють складносурядні та складнопідрядні речення. Причому, на думку К. Шульжука «складнопідрядні речення мінімальної структури (елементарні) є центральним типом складного речення» [6, с. 251]. За основу приймаємо дефініцію К. Шульжука: «Складнопідрядні елементарні речення – це речення, в яких частини поєднуються підрядним зв'язком і одна частина синтаксично підпорядкована іншій» [6, с. 251]. Визначаємо головні ознаки складнопідрядних речень: складна передикативність, комунікативна, смислова й граматична завершеність, цільноформ-

леність інтонаційного рисунка, сполучниковий синтаксичний зв'язок (за допомогою сполучників підрядності / сполучних слів та інтонації).

Поміж усіх проаналізованих заголовків миколаївських інтернет-видань складної синтаксичної будови ті, що побудовані за зразком складнопідрядного речення, упевнено домінують (63%). З них за частотністю вживання на першому місці – заголовки з **підрядними означальними частинами** (26%).

Причому головна частина в «НикВести», «Новости N» має виключно односкладну будову. Це або номінативні частини (частіше непоширені), як-от: *10 конфліктів, на **которме** нужно обратить внимание в 2019 году; Лучший подарок, **который** можно съест на 8 Марта; Мошенники, **которые** обдурили весь мир; Все, **что** вы хотели знать о «Мальчике с бычками», но боялись спросить; Забавные **кошки, которые** наблюдают за вами; Забавные **люди, которые** умеют наслаждаться зимой.* Або неозначено-особові частини, у яких увагу читача акцентовано на дії, а не на її виконавцеві. Тому всі головні частини ускладнені обставинами місця. Головний член у таких заголовках виражено, як правило, дієсловами минулого часу множини, як-от: *В Николаеве **задержали** «сканеристов», которые обокрали «Toyota Camry»; В Николаеве **построили** пандус, который «ведет» в стен; В МВД **назвали** предметы, с которыми украинцам нельзя посещать митинги; На границе в Закарпатской области **задержали** нелегалов, которые шли из Ирак; В Генуе **начали** сносить мост, при обвале которого погибли 43 человека.* І лише зрідка – дієсловами у формі теперішнього/майбутнього часу в 3 особі множини, наприклад: *На Житомирщині **угрожают** священникам, которые перешли в поместную церковь; В Николаеве **будут судить** банду амфетаминщиков, в состав которой входит правоохранитель.* Останнє цілком зумовлено особливістю функціонування засобів масої інформації – повідомляти про факти.

В інтернет-газеті «Микола. NET», навпаки, автори публікацій надають перевагу складнопідрядним реченням з підрядною означальною частиною, головна частина якого має двоскладну будову: *Установлена причина смерти мужчины, **который** умер в Николаеве во время задержания; Николаевский спецназовец спас мужчину, **который** застрел в колоде; Полиция Николаевщины ищет свидетелей ДТП, в котором пострадали люди; Вилкул связался с семьей женщины, **которой** сломали ногу во время нападения на палатку в Николаеве.*

Також звертаємо увагу на те, що лише в інтернет-газеті «Микола. NET» заголовки аналізованої синтаксичної будови більш різноманітні. По-перше, натрапляємо на складні речення, у яких підрядна означальна частина розташована в інтерпозиції: *На Николаевщине мальши, **которому** чуть больше года, попал в Книгу рекордов Украины; Водитель, **который** чудом остался жив после падения тополя на его авто, намерен подавать в суд; Студент николаевской «Могиланки», **который** «купил диплом», просит денежное вознаграждение за интервью.*

По-друге, для поєднання підрядної частини з головною, окрім найбільш уживаного займенника *который* (російською – *который*), також використано прислівники *як, де, коли* (російською – *как, где, когда*): *31 марта – день, **когда** ты можешь остановить войну; В Николаевской ОГА показали схему, как депутат просит деньги за установку киосков; В Николаеве из-за открытого люка случилось ДТП, где пострадали подростки.*

На другому місці за активністю функціонування в аналізованих регіональних інтернет-виданнях – заголовки, що мають **підрядні з'ясувальні частини** (24%). Як бачимо, у порівнянні з заголовками, які побудовані за зразком складнопідрядних означальних, різниця є несуттєвою і становить лише 2%. Констатуємо, що в «НикВести», «Новости N» стрижневі слова доволі одноманітні. Тому зміст «розростається» навколо смислового центру *«рассказал (-а, -и), что (сколько, как)»: В Николаеве Порошенко **рассказал, что** уже 20 лет не получает зарплату; Николаевцам **рассказали, как** бороться с туберкулезом, и бесплатно сделали флюорографию; Мэр Сенкевич **рассказал, чем** похож на Порошенко; В ОГА **рассказали, сколько** средств направили на поддержку николаевских семей участников АТО; У Сенкевича **рассказали, что** на дальнейший ремонт «Надежды» в Николаеве необходимо более € 80 миллионов; В прокуратуре **рассказали, что** расследование о драке зоозащитников в мэрии Николаева закрыто.*

В інтернет-газеті «Микола.NET», крім названого дієслова, автори також уводять як опорні такі групи слів:

– дієслова *заявити, повідомити* (російською – *заявить, сообщить*), що мають розповідну модальність і значення повідомлення інформації: *На Николаевщине мужчина **заявил, что** агитаторы собирают личные данные горожан; На Николаевщине девушка **заявила, что** ее похитили и сбросили с крыши трехэтажного здания; Электротранс **заявляет, что** уволенный водитель систематически нарушал порядок; В Николаеве советник министра МВД **заявил, что** найденные «прослушки» не связаны с выборами; В николаевской «Могиланке» студент **заявил, что** купил диплом за 350\$; Николаевские правоохранители **сообщили, кого** подозревают в махинациях с детским питанием;*

– різні частини мови зі значенням мислення, роздумів і знання: 1) дієслова *нагадати, подумати, знати* (російською – *напомнить, подумат, знать*): *В Николаевской мэри **напомнили, что** люди могут сами выбрать управляющую компанию; В Николаеве бизнесмен **подумал, что** его авто заминировано, и приехал к зданию СБУ; Мы **знаем, как** остановить войну и вернуть территории и людей; 2) прислівник відомо (російською – *известно*): *Стало известно, **кто** выступит на фестивале богатырей в Николаеве;**

– дієслова *показати, перевірити, скуштувати* (російською – *показать, проверить, попробовать*), від яких залежить підрядна частина зі сполучними словами *як, чим* (російською – *как, чем*): *Николаевская спортсменка **показала, как** «стеклят» окна на ж/д вокзал; В Николаеве **проверили, чем** кормят пациентов двух больниц; Вице-мер Крыленко **попробовал, чем** кормят николаевских школьников.*

Відповідно до класифікації складнопідрядних з'ясувальних речень за комунікативною цілеспрямованістю [6, с. 275], остання з названих груп є реченнями зі сполучниками/сполучними словами сфери питальної мови.

Іще менш активними серед заголовків-складнопідрядних речень є ті, що мають **підрядні обставинні частини**. Таких, у порівнянні з попередніми двома групами, виявлено вдвічі менше, що становить 13% від загальної кількості. Серед них – чотири групи підрядних частин із такими значеннями:

1) мети, які поєднано за допомогою сполучника *щоб* (російською – *чтобы*, рідше – *чтоб*): *Мэр Сенкевич **отправился** на форум к Президенту, **чтобы** расхвалить правление Порошенко;*

В Николаеве девушка избилла подругу, **чтобы** не отдавать долг; На Николаевщине близнецы украли телевизор у знакомого, **чтоб** вернуть долг; В Николаеве женщина наняла бандитов, **чтоб** те заставили ее мужа отказаться от квартиры;

2) часу зі сполучниками коли й після того, як (російською – корда, после того, как): Под Винницей мать нашла детей мертвыми, когда вернулась домой из магазина; Что произойдет в вашей жизни после того, как вы случайно убили человека?;

3) умови: Никогда не станет успешным государство, **если** подавляющее число граждан живет в условиях тотальной нищеты; **Если** не поддерживает отечественного производителя, то о сильной экономике не может быть и речи;

4) допусту: #Зеленский выступил в Николаеве, **хотя** ему пытались помешать.

Констатуємо, що більшість підрядних обставинних – у постпозиції, що зумовлено тема-рематичним зв'язком і комунікативним завданням публікації.

Займенниково-означальні речення трапляються в аналізованих матеріалах украї рідко (0,2% від загальної кількості складнопідрядних речень – заголовків). Із займенником *ті* (російською – *те*) у головній частині та сполучним словом *хто* (російською – *кто*) – у підрядній: *За неделю до выборов Бойко обошел Тимошенко и Порошенко среди тех, кто определится и будет голосовать.*

Серед аналізованих заголовків виявлено також багатокомпонентні складнопідрядні речення, що становить 5% від загальної кількості. Це заголовки з такими видами підрядних частин:

– означальна + займенниково-означальна: *23 факта, которые непременно следует знать всем, кто занимается сексом;*

– з'ясувальна + означальна: *Николаевцы возмущаются, что парней, которые избилли 19-летнего парня, не задержали;*

– обставинна зі значенням мети + означальна: *Николаевцев просят сдать кровь, чтобы спасти жизнь мужчине, который получил 90% ожогов тела.*

Як бачимо, більшість із наведених вище складнопідрядних речень – це конструкції з двоступеневою послідовною підрядністю. Проте зрідка трапляються й складнопідрядні речення з послідовною та однорідною супідрядністю. Зокрема, у межах речення сполучаються означальна й з'ясувальні підрядні частини: *10 шоковых графиков, что покажут, сколько податків насправді платять українці і на які цілі держава витрачає ці кошти.*

Прикметно, що автори миколаївських інтернет-видань, замість досягати в заголовках оригінальності й інтонаційної виразності чи інтригувати читача, надають перевагу інформативності. І хоча нині спостерігаємо розширення виконуваних ролей газетно-журнальних заголовків, у новинних інтернет-матеріалах, з одного боку, увиразнюється така функція заголовка, як інформаційна, а з іншого – послаблюється номінативна, апеляційна та рекламна функції. Сказане насамперед зумовлено специфікою аналізованих газет.

Висновки й перспективи дослідження. Отже, в значених регіональних інтернет-виданнях переважають матеріали новинного характеру, до частини яких дібрано заголовки-складнопідрядні речення. В умовах істотного збільшення впливу інформаційних потоків на реципієнта складна синтаксична структура заголовків дає змогу читачеві якнайшвидше

ознайомитися з актуальними подіями міста, країни чи світу й зрозуміти їхній основний зміст, виражений конденсовано й досить повно (порівняно, наприклад, із заголовками-номінативними реченнями), або віднайти необхідні матеріали.

Перспективу подальших досліджень заголовків регіональних інтернет-видань на синтаксичному рівні вбачаємо в аналізі заголовків інших видів, що дасть змогу презентувати об'єкт дослідження більш комплексно й різноаспектно.

Література:

1. Галич В.М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності : монографія. Київ : Наук. думка, 2004. 816 с.
2. Дресслер В. Синтаксис текста. *Новое в зарубежной лингвистике.* 1978. Вып. 8. С. 111–137.
3. Желтоногова Т.В. Нульовий заголовок і перший рядок поетичного тексту. *Семантика мови і тексту* : зб. ст. VIII Міжнар. конференції. Івано-Франківськ : Плай, 2003. С. 176–179.
4. Загнітко А. Лінійний і вертикальний внутрішньотекстовий потенціал заголовка. *Науковий вісник Херсонського державного університету*: зб. наук. праць; гол. ред. В.П. Олексенко. *Серія «Лінгвістика»*. Херсон ХДУ, 2005. Вип. II. С. 235–243.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. С. 206–364.
7. Микола. NET. URL: <https://mukola.net/> (дата звернення: 10.04.2019).
8. НикВести. URL: <http://nikvesti.com/> (дата звернення: 10.04.2019).
9. Новости-N: николаевская областная интернет-газета. URL: <https://novosti-n.org/> (дата звернення: 10.04.2019).

Божко Е. П. Сложноподчиненные предложения в заголовках региональных интернет-изданий

Аннотация. В статье проанализированы синтаксическая природа и функции заголовков, которые построены по образцу сложноподчиненных предложений (на материале региональных интернет-изданий). В статье установлено, что среди названных конструкций преобладают сложноподчиненные определительные предложения, а также функционируют заголовки, которые имеют придаточные цели, времени, условия и уступки) части и сделан вывод об исключительно информационной функции заголовков такого типа.

Ключевые слова: заголовок, сложноподчиненное предложение с придаточными определительными, изъяснительными и обстоятельственными (со значением цели, времени, условия и уступки) частями.

Bozhko O. Compound sentences in headings of the regional Internet publications

Summary. The article analyzes the syntactic kind and functions of the headings, built by sample of compound sentences (on the material of regional Internet publications). Found that among these structures dominate the compound attribute sentences, as well as function headings that have dependent explanatory and adverbial (with goal value, tense, condition and concession) parts. The conclusion is made about the exclusively informational function of headings of this type.

Key words: heading, compound sentence with dependent, attributive, explanatory and adverbial (with goal value, tense, condition and concession) parts.